

Iwona Zawidzka

Muzeum im. prof. Stanisława Fischera w Bochni

<https://orcid.org/0000-0002-9664-0103>

ŻYDZI W BOCHEŃSKIEJ RADZIE MIASTA W DWUDZIESTOLECIU MIĘDZYWOJENNYM

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest zasygnalizowanie udziału Żydów w radzie miejskiej Bochni – miasta, w którym około 20% wszystkich mieszkańców stanowiła ludność żydowska. Przedstawiony materiał pochodzi z okresu międzywojennego. Prezentuje radnych żydowskich oraz niektóre ich działania na rzecz miasta i jego mieszkańców; nie jest natomiast całościowym omówieniem działalności samorządu bocheńskiego w okresie międzywojennym. Przykłady ilustrują stanowisko radnych zajmowane w sprawach dotyczących całego kraju, a także ich działania na rzecz miasta i jego mieszkańców, w tym również swoich współwyznawców. Artykuł powstał w oparciu o księgi miejskie, dotyczące zarówno pracy rady miejskiej, jak i Zarządu Miasta, przechowywane w Archiwum Narodowym w Krakowie. Dopełnieniem tekstu jest zestawienie nazwisk żydowskich radnych aktywnych w międzywojniu wraz z krótkimi biogramami.

SŁOWA KLUCZOWE: BOCHNIA, OKRES MIĘDZYWOJENNY, RADA MIEJSKA, SAMORZĄD, ŻYDZI

SUMMARY

JEWS IN THE BOCHNIA MUNICIPAL COUNCIL IN THE INTERWAR PERIOD

The article aims to signal the participation of Jews in the municipal council of Bochnia, a town where approximately 20% of the total population was Jewish. The presented here material dates from the interwar period and is only a part of all the activities undertaken by the local council. It presents Jewish councilors and some of their activities for the benefit of the city and its residents; it is not, however, a comprehensive presentation of the activities of the local government of Bochnia between the wars. The examples illustrate the councilors' stance on matters of national concern and their actions for the benefit of the town and its inhabitants, including their co-religionists. The article is based on the city books concerning both the work of the city

council and the city management, held in the National Archives in Cracow. A compilation of the names of Jewish councilors active between the wars with short biographies complements the text.

KEY WORDS: BOCHNIA, CITY COUNCIL, INTERWAR PERIOD, JEWS, SELF-GOVERNMENT

Bezpośrednio po odzyskaniu przez Polskę niepodległości ważnym problemem tworzącego się państwa stało się uregulowanie sprawy samorządów lokalnych. W pierwszym okresie zachowano utrwaloną w czasach zaborów organizację terytorialną w każdej z dzielnic¹, a jednolite przepisy normujące status i strukturę samorządu gminnego wprowadziła Ustawa z 23 marca 1933 roku, zwana ustawą scaleniową². Organem stanowiącym prawo miejscowe i kontrolnym w gminie-mieście była rada miejska, która mogła spośród swoich członków powoływać komisje zajmujące się określonymi sprawami. Organem zarządzającym i wykonawczym był zarząd miejski (magistrat) tworzony przez burmistrza, wiceburmistrza oraz ławników³. Rada miejska składała się z radnych⁴ oraz członków magistratu. Radni pełnili swoje funkcje honorowo, a w przypadku wyboru radnego na członka magistratu tracił on mandat i jego miejsce zajmował tzw. zastępca⁵. Bierne prawo wyborcze przysługiwało osobom, które posiadały prawo czynne, miały ukończone 25 lat życia oraz umiały pisać i czytać po polsku⁶.

SPRAWY FORMALNE DOTYCZĄCE RADY MIASTA I JEJ CZŁONKÓW

Bochnia okresu międzywojennego to miasto liczące kilkanaście tysięcy mieszkańców, z czego jedna piąta była pochodzenia żydowskiego⁷. Żydzi byli obecni w Radzie Miasta zarówno w okresie austriackim, jak i po uzyskaniu przez Polskę niepodległości. Tak było również w innych miastach, oczywiście także w pobliskich miejscowościach. W samorządzie miejskim Krakowa Żydzi pojawili się w 1848 roku: na czterdziestu rajców, dziesięciu

¹ Na mocy Dekretu z dnia 4 lutego 1919 r., za: M. Kotulski, *Samorząd terytorialny w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo”, Z. 327: 2019, s. 138.

² Tamże, s. 145–146.

³ Do kompetencji rady należało m.in. powołanie organu zarządzającego i kontrola jego działalności, stanowienie o dobrowolnym podejmowaniu zadań o charakterze publicznym, uchwalanie regulaminów obrad rady i jej komisji czy też uchwał w sprawach majątkowych, za: M. Kotulski, dz. cyt., s. 146.

⁴ Byli wybierani w wyborach tajnych na trzy lata, za: tamże, s. 138.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże, s. 146.

⁷ Więcej o gminie żydowskiej w Bochni np.: I. Zawidzka, *Okna pamięci. Żydowska społeczność Bochni*, Bochnia 2022.

było wyznania mojżeszowego⁸. W Nowym Wiśniczu w 1918 roku wśród trzydziestu radnych miejskich trzynastu było Żydami⁹. Z kolei w Brzesku, w latach 90. XIX wieku, większość stanowili radni żydowscy; zdarzało się, że na posiedzeniach rady obecni byli tylko jej żydowscy członkowie¹⁰. W Bochni stosunek procentowy/liczbowy radnych Żydów do pozostałych członków Rady Miasta zmieniał się na przestrzeni okresu międzywojnia: w 1918 roku stanowili kilkanaście procent, a na przełomie lat 20. i 30. XX wieku – dwadzieścia kilka. Natomiast w ostatnich wyborach przed wojną, w styczniu 1939 roku, Żydzi uzyskali trzy mandaty.

Pierwsza w niepodległej Polsce sesja Rady Miasta Bochni została otwarta przez wiceburmistrza Adolara Ossolińskiego¹¹ 20 grudnia 1918 roku. Zwrócił się do wszystkich zgromadzonych w bardzo uroczysty sposób:

Poczuwam się do miłego dla mnie obowiązku powitać Szanownych Panów – pierwszy raz tu zebranych do radzenia nad dobrem miasta – jako wolnych już obywateli w naszej niepodległej, wolnej, zjednoczonej Polsce¹².

W posiedzeniu brało udział 27 osób, osiem było nieobecnych. Wśród radnych było pięciu Żydów: lekarz Josef Fränkel, prawnik Gustaw Müller, trafikant i bankowiec Ozjasz Pomeranz, prawnik Jakub Springer oraz kupiec Schachne Stiel¹³.

Niecałe dwa lata później, 20 maja 1920 roku, „Reskryptem Namiestnictwa we Lwowie [...] Rada miejska w Bochni została rozwiązana”¹⁴. Ustanowiono tymczasowy Zarząd Miejski, na czele którego we wrześniu 1920 roku stanął

⁸ M. Pielka, *Syjonści Małopolski Zachodniej i Śląska w latach 1918–1939. Szkic z dziejów ruchu ogólnosyjonistycznego w II Rzeczypospolitej*, praca doktorska napisana pod kierunkiem dr. hab. Tomasza Kawskiego prof. UKW, Bydgoszcz 2020. Pozyskano z https://www.ukw.edu.pl/download/59676/Rozprawa_poprawiona.pdf, s. 115 (dostęp 4.03.2024).

⁹ P. Szlezzyngier, I. Zawidzka, *Żydowski Wiśnicz. Najnowsze badania dotyczące żydowskiej społeczności*, Kraków 2016, s. 36.

¹⁰ I. Zawidzka, *Cmentarz żydowski w Brzesku*, Brzesko 2001, s. 20.

¹¹ Adolar Ossoliński (1860–1923), komisarz rządowy miasta Bochni w latach 1918–1919 oraz 1921–1923, wcześniej wiceburmistrz, radny, dyrektor Powiatowej Kasy Oszczędnościowej.

¹² Archiwum Narodowe w Krakowie. Oddział Bochnia (dalej: ANBoch.), sygn. 30/1/92, Księga obrad Rady Miejskiej w Bochni, Protokół z posiedzenia Rady miejskiej, 20.12.1918, s. 585.

¹³ Tamże, s. 585.

¹⁴ ANBoch., sygn. 30/1/609, Protokoły z posiedzeń komisji, Sprawozdanie z lustracji Gminy miasta Bochni – zarządzanej reskryptem Tymczasowego Wydziału Samorządowego z 18 marca 1926. Lw: 45539, s. 493.

A. Ossoliński¹⁵. Przy komisarzu działała rada przyboczna, w której także znaleźli się żydowscy bochnianie. Aktywnymi jej członkami byli Samuel Freudenheim oraz G. Müller. Zarząd komisaryczny trwał do kwietnia roku 1927; wtedy wybrana została Rada Miejska, licząca ponad czterdziestu członków¹⁶ – jedną czwartą stanowili radni pochodzenia żydowskiego. Obecni na sesji w dniu 2 stycznia 1928 roku byli: Mojżesz Bribram, S. Freudenheim, Stanisław Jakobsohn, Meier Jakubowicz, Mojżesz Landfish, Szymon Leibler, Izaak Löwenbraun, G. Müller, Szymon Natowicz, Mojżesz Stillman, Tobiasz Schanzer (nieobecny był Dawid Lichtig)¹⁷. Kilka miesięcy później, w uroczystej sesji zwołanej z okazji dziesięciolecia niepodległości Polski, uczestniczyli: Salomon Feig, S. Freudenheim, S. Jakobsohn, M. Jakubowicz, M. Landfish, Sz. Leibler, I. Löwenbraun, G. Müller, Izrael Schneider, Sz. Natowicz, M. Stillman, T. Schanzer¹⁸. Żydowscy bochnianie wchodzili również w skład magistratu, np. w 1932 roku funkcję asesorów sprawowali S. Freudenheim oraz G. Müller¹⁹. W wyborach w 1933 roku, podczas których obowiązywała tylko jedna lista, do Rady weszły 24 osoby, w tym pięciu Żydów (M. Landfish, D. Lichtig, Samuel Silberring, Brel Kempler oraz Wolf Greiwer), w większości (cztery osoby) sympatyzujących z ruchem syjonistycznym²⁰.

Z kolei podczas wyborów w styczniu 1939 roku nazwiska kandydatów żydowskich znalazły się na dwóch listach Okręgu I – nr 3 oraz nr 4. Z listy nr 4 nikt nie uzyskał mandatu, natomiast z listy nr 3 do Rady wybrano S. Freudenheima (409 głosów), M. Landfisch (489 głosów) i D. Lichtiga (537 głosów). Zastępcami zostali Estera Rosen²¹ (403 głosy), Dawid Braw²²

¹⁵ Tamże, s. 49: „Tak więc od roku 1920 – do końca kwietnia 1927 trwało urzędowanie tymczasowego Zarządu – poczem rządy miasta objęła Rada miejska z wyboru, w składzie 42 członków, odbyła pierwsze posiedzenie w dniu 26 kwietnia 1927, na którym wybrała burmistrzem – poprzedniego Kierownika Tymczasowego Zarządu: Karola Szymanowicza, zastępcą Dra. Ferdynanda Maissa, długoletniego posła na Sejm krajowy – asesorem płatnym – Edwarda Stępniewskiego i 6-ciu asesorów”.

¹⁶ ANBoch., sygn. 30/1/612, Regulamin obrad Rady miasta Bochni uchwalony na posiedzeniu Rady dnia 16 czerwca 1927 roku, podpisany przez burmistrza K. Szymanowicza, s. 1–9.

¹⁷ ANBoch., sygn. 30/1/92, Księga obrad Rady Miejskiej w Bochni, s. 849.

¹⁸ Tamże, s. 1010.

¹⁹ ANBoch., sygn. 30/1/609, Protokoły..., Sprawozdanie z inspekcji merytorycznej Gminy m. Bochni, 31.05.1932, s. 137.

²⁰ *Z Bochni. Wybory do Rady miejskiej*, „Nowy Dziennik”, 1933, nr 351 (23 XII), s. 11.

²¹ Lat 38, żona adwokata.

²² Lat 32, aspirant adwokacki.

(400 głosów) oraz I. Schneider²³ (155 głosów)²⁴. Natomiast mandatów nie uzyskali inni kandydaci, jak Wolf Gutfreund (135 głosów), Henryk Józef Ormian (128 głosów), Izaak Feiweles (66 głosów) i Jakub Bribram (147 głosów)²⁵.

Rozpoczynając pracę na rzecz lokalnej społeczności każdy radny, w tym również radni żydowscy, zobowiązany był do złożenia przysięgi. Było to przyrzeczenie sumiennego wypełniania przyjętych na siebie obowiązków. Po wyborach w roku 1939, podczas posiedzenia, które odbyło się 4 maja, burmistrz miasta, Stanisław Pacuła, zarządził zaprzysiężenie członków Rady. Złożenie przyrzeczenia radcowskiego objęło wszystkich obecnych, a radni wywoływani byli w porządku alfabetycznym²⁶.

Do obowiązków radnego należało m.in. regularne uczestnictwo w posiedzeniach, a opuszczenie trzech kolejnych sesji bez usprawiedliwienia skutkowało utratą mandatu. W sierpniu 1936 roku została przeprowadzona lustracja Zarządu Miejskiego. Przeprowadzając ją inspektor samorządu gminnego ujawnił, że w Bochni „stosunek absentowania się radnych na posiedzeniach Rady Miejskiej jest wysoki”²⁷. Częsty był również brak usprawiedliwienia nieobecności. Zdecydowano nawet o pozbawieniu mandatu jednego z radców, dra praw Adama Schäftlera, który nie wytłumaczył absencji na trzech spotkaniach: dwóch w marcu oraz jednego w maju. Wydział Powiatowy zastosował wobec niego ten ostateczny środek „mając na uwadze jedynie dobro gospodarki gminnej”²⁸. Decyzja ta spowodowała zmianę w składzie Rady w czasie trwania kadencji.

Inną przyczyną nagłej zmiany składu Rady była śmierć członka zespołu. W ciągu dwudziestu lat międzywojnia zdarzyło się to kilka razy. Pod koniec grudnia 1927 roku zmarł radny Wilhelm Jakubowicz. Na sesji, która odbyła się krótko po pogrzebie, burmistrz wygłosił mowę wspomnieniową, a zgromadzeni „przez powstanie z miejsc uczcili pamięć zmarłego”²⁹. Jak mówi wspomnienie o nim zamieszczone w „Nowym Dzienniku”, W. Jakubowicz był człowiekiem ogólnie cenionym, „cieszył się głębokim poważaniem całego społeczeństwa dzięki swej szerokiej działalności społecznej [...]. Dowodem ogólnego szacunku był pogrzeb, w którym wzięły udział wszystkie warstwy społeczeństwa, a także członkowie Rady z burmistrzem na

²³ Lat 59, kupiec.

²⁴ ANBoch., sygn. 30/1/606...

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże, Protokół z posiedzenia Rady miejskiej, 04.05.1939, s. 317.

²⁷ ANBoch., sygn. 30/1/609, Protokoły..., 26.08.1936, s. 389.

²⁸ Tamże, s. 389–393.

²⁹ ANBoch., sygn. 30/1/92, Księga obrad..., 02.01.1928, s. 849.

czele i przedstawiciele władz”³⁰. Miejsce W. Jakubowicza zajął kupiec M. Stillman, którego powołał burmistrz na podstawie protokołu głosowania II koła z 30 stycznia 1927 roku³¹. Trzy lata później, w wieku 67 lat zmarł Sz. Natowicz, radny, prowadzący na co dzień zakład jubilerski i zegarmistrzowski. „Pogrzeb, choć stosunkowo późno, to zgromadził tłumy, też ze sfer nieżydowskich, społeczność żydowska stała się w całości, brali też udział członkowie Rady Miejskiej; nad trumną przemawiał przedstawiciel kahału i Stowarzyszenia Talmud-Tora M. Silberger”³². Po śmierci wieloletniego radnego i asesora G. Müllera burmistrz Stanisław Pacuła zachęcał radnych do uczestnictwa w pogrzebie specjalnym pismem, skierowanym do każdego z nich: „Wobec zgonu bł. p. p. Dr. Gustawa Müllera długoletniego radnego i wielce zasłużonego obywatela miasta Bochni, proszę W.Panów o wzięcie udziału w uroczystościach żałobnych, które odbędą się jutro w niedzielę 12 grudnia br. Eksportacja zwłok z domu żałoby o godz. 10.30, zaś pogrzeb w Krakowie o godzinie 16.00”³³.

SPRAWY OGÓLNOPAŃSTWOWE

Bocheńska Rada zajmowała się przede wszystkim problemami miejscowymi, ale dyskutowano także o sprawach ogólnokrajowych, a decyzje te zapadały na ogół jednogłośnie. Przykładem może być stosunek bocheńskiej Rady do przebiegu granic nowo powstałego państwa. W marcu 1919 roku na kolejnych sesjach przyjęto przez aklamację dwie uchwały: Rada opowiedziała się za dostępem do morza dla Polski³⁴ oraz za przynależnością do Polski spornych terenów, jak Śląsk Cieszyński, Orawa, Spisz³⁵. Wśród głosujących byli też radni żydowskiego pochodzenia: G. Müller, J. Springer i S. Stiel³⁶. Pod koniec roku 1919 bocheńska Rada skierowała zarówno do Sejmu, jak i do Naczelnika Państwa oraz do Rady Narodowej w Paryżu apel o włączenie w granice Polski Galicji Wschodniej³⁷. Spośród żydowskich radnych w posiedzeniu tym uczestniczyli G. Müller i O. Pomeranz³⁸. W lutym roku następnego, po patriotycznym przemówieniu miejscowego intelektualisty, profesora gimnazjalnego oraz historyka miasta Stanisława Fischera, radni

³⁰ Zgon *błp.* W. Jakubowicza, „Nowy Dziennik”, 1927, nr 345 (30 XII), s. 8.

³¹ ANBoch., sygn. 30/1/92, Księga obrad..., s. 849–850.

³² *Bł. p.* Szymon Natowicz, „Nowy Dziennik”, 1930, nr 108 (27 IV), s. 10.

³³ ANBoch., sygn. 30/1/611, Protokoły z posiedzeń Zarządu Miejskiego w Bochni, 11.12.1937, s. 537–538.

³⁴ ANBoch., sygn. 30/1/92, Księga obrad..., 7.03.1919, s. 594.

³⁵ Tamże, 20.03.1919, s. 617.

³⁶ Spośród radnych żydowskich nieobecni byli J. Fränkel oraz O. Pomeranz.

³⁷ ANBoch., sygn. 30/1/92, Księga obrad..., 17.12.1919, s. 701.

³⁸ Spośród radnych żydowskich nieobecni byli J. Fränkel, J. Springer i S. Stiel.

wspólne opowiedzieli się za rozbudową floty polskiej i przekazaniem na ten cel z budżetu miasta 1000 zł³⁹. Podobną jednomyślność wykazano tuż przed wybuchem II wojny światowej, w maju 1939 roku, decydując się na „zakup pożyczki w wysokości 1000 zł”, aby wzmocnić przeciwlotniczą obronność kraju⁴⁰.

SPRAWY DOTYCZĄCE MIASTA

Jednak zdecydowanie częściej na posiedzeniach Rady omawiano sprawy bliższe lokalnej społeczności. Trudno przedstawić wszystkie problemy zgłaszane przez radnych-Żydów, różna też była waga zagadnień przez nich poruszanych. Wiele dotyczyło spraw codziennych, np. zwracano uwagę na porządek w mieście oraz stan nawierzchni ulic. G. Müller na jednym z posiedzeń Rady w 1919 roku postulował, aby każdy policjant miał własny numer identyfikacyjny i aby policjanci wykazywali więcej energii w wykonywaniu swoich obowiązków. Podkreślał konieczność obecności co najmniej jednego policjanta podczas przyjazdu każdego pociągu oraz znaczenie „czyszczenia trotuarów”⁴¹. Zależało mu także na uregulowaniu placu targowego, znajdującego się w pobliżu torów kolejowych⁴².

Można sądzić, że stan ulic w międzywojennej Bochni nie był dobry, bowiem bardzo często podczas obrad zgłaszano konieczność ich naprawy. I. Schneider gorszył się stanem ul. Gołębiej, którą z powodu zalegającego popiołu i śmieci nie mogły przejechać dorożki⁴³. D. Lichtig postulował konieczność naprawy krawężników i chodników koło koszar na ul. Wołowej⁴⁴, a A. Schäftler proponował pozyskanie z opłat drogowych, wpływających do Wydziału Powiatowego, jak największej sumy pieniędzy na remont dróg miejskich. Nawiasem mówiąc, w odpowiedzi na tę sugestię burmistrz przytoczył słowa starosty o przyrzeczeniu przez niego miastu dziesięć wagonów kamienia na budowę dróg⁴⁵. Radny B. Kempler zainteresowany był w sposób szczególny stanem ul. Wygoda, będącej dojazdem do młyna, którego B. Kempler był współwłaścicielem. Dziwił go fakt, iż stan ulicy się nie poprawił, pomimo nałożenia na jego firmę wyższych opłat za

³⁹ ANBoch., sygn. 30/1/92, Księga obrad..., 8.2.1920, s. 725: obecny był G. Müller, a nieobecni – J. Fränkel, O. Pomeranz, J. Springer, S. Stiel.

⁴⁰ ANBoch., sygn. 30/1/606, Materiały..., Protokół z posiedzenia Rady miejskiej, 04.05.1939, s. 317.

⁴¹ ANBoch., sygn. 30/1/602, Protokołu uchwał Magistratu od 22 lutego 1919 do 11 kwietnia 1924, 01.03.1919, L. 1097.

⁴² ANBoch., sygn. 30/1/92, Księga obrad..., 28.06.1920, s. 756.

⁴³ Tamże..., 14.09.1927, s. 817.

⁴⁴ Tamże, 14.09.1927, s. 817.

⁴⁵ ANBoch., sygn. 30/1/1072, Protokoły uchwał Zarządu Miasta Bochni, 24.05.1934, s. 26.

większe niż przeciętne zużycie drogi. Burmistrz ripostował, iż na tę naprawę przyjdzie czas, a wcześniej remontowane są inne ulice, które także były rozjeżdżane przez auta transportowe współpracujące z firmą Kemplera⁴⁶.

Z kolei radnego W. Greiwerera martwiła zbyt wczesna godzina zamykania „sklepów z cukrami i napojami”⁴⁷, bowiem z 23.00 przeniesiono ją na 21.00. Z wypowiedzi radnego wynika, że późniejsze zamykanie punktów było dogodniejsze dla publiczności, a miastu zapewniało większe wpływy z opłat za prąd. Okazało się jednak, że zmiana czasu pracy nie leżała w kompetencji miasta i została wprowadzona przez Starostwo, które uzależniało ją od pory roku⁴⁸.

Gdy we wrześniu 1936 roku miasto postanowiło sprzedać grunt, na którym stał budynek Powiatowego Ośrodka Zdrowia, do trzyosobowej Komisji prawniczej przygotowującej transakcję powołany został D. Lichtig. W tym samym czasie dwóch mieszkańców Krzyżanowic zgłosiło chęć zakupu gruntów położonych w tej miejscowości, a należących do gminy Bochnia. Z kolei Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” zaoferowało miastu sprzedaż działki sąsiadującej z parkiem miejskim Uzbornia, aby można było powiększyć tereny rekreacyjne. Wtedy radny M. Landfisch przypominał o potrzebie mądrego zarządzania pozyskaną ze sprzedaży sumą, aby nie rozeszła się na cele konsumpcyjne. Proponował wpierw dokonać zakupu, a dopiero później sprzedać rzeczony grunty⁴⁹. Dwa lata później ten sam radny postulował utrzymanie wysokości wydatków na straż pożarną, obawiając się, że zmniejszenie kwoty może niekorzystnie wpłynąć na stan pogotowia pożarniczego⁵⁰. Uwagi radnego M. Landfisch'a świadczą, iż był człowiekiem odpowiedzialnym i troszczył się o dobro całego miasta.

W lutym 1937 roku Zarząd Miasta postanowił zgłosić pod obrady wniosek, aby zwrócić się do Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie z prośbą o udzielenie koncesji na założenie zakładu solankowego⁵¹. Radny D. Lichtig uznał uruchomienie w Bochni kąpieliska solankowego za sprawę kluczową dla miasta. Postulował, w lutym 1938 roku, konieczność zwiększenia kwoty na rozpoczęcie prac w tym zakresie z 1000 do 1500 zł⁵². Priorytetem dla niego było pozyskanie naukowej analizy miejscowej solanki, co miałyby ułatwić miastu znalezienie inwestorów.

⁴⁶ ANBoch., 30/1/606, Materiały..., 27.10.1938, s. 247.

⁴⁷ Tamże, 27.10.1938, s. 246.

⁴⁸ Tamże, s. 246–247.

⁴⁹ Tamże, 21.09.1936, s. 126–128. Na sesji byli obecni radni: W. Greiwer, M. Landfisch, D. Lichtig, S. Silberring, a ze strony Zarządu miasta – S. Freudenheim.

⁵⁰ Tamże, 22.12.1938, s. 266.

⁵¹ ANBoch., sygn. 30/1/1072, Protokoły uchwał..., 18.02.1937.

⁵² ANBoch., sygn. 30/1/606, Materiały..., 23.02.1938, s.151.

W tym samym 1938 roku, na jednej z lutowych sesji postawiono pytanie, czy na koszt miasta dawać zatrudnienie osobom bezrobotnym. D. Lichtig zaopiniował ten postulat negatywnie, obawiając się zbyt dużego obciążenia budżetu⁵³. Wtórował mu radny S. Silberring, proponując wniesienie prośby o subwencję na opłacenie pracy bezrobotnych do Starostwa, które optowało za ich zatrudnianiem⁵⁴.

Dokumenty z posiedzeń Rady Miasta wskazują, że częstym tematem debat były dorożki, czyli główny środek transportu publicznego. Już w 1919 roku na jednym z posiedzeń Rady G. Müller domagał się uregulowania taryfy fiakerskiej⁵⁵. Jakiś czas potem została ona zrehabilitowana, a cenę za przejazd uzależniono od pory doby, liczby koni ciągnących pojazd, długości trasy i czasu przejazdu⁵⁶. Trudnym do rozwiązania problemem był długoletni spór i ciągle awantury, jakie toczyli między sobą katolicy i żydowscy dorożkarze. Warto przytoczyć sposób rozwiązania problemu, choć było to działanie nie radnych, a Zarządu Miasta. W maju 1939 roku zarząd zdecydował się na wyznaczenie dwóch miejsc postoju, aby przedstawiciele obu grup nie mieli okazji do spotkań. Taka sytuacja miała też pomóc potencjalnym klientom w łatwiejszym wyborze dorożki⁵⁷. Z kolei w latach 20. XX wieku radny W. Jakubowicz podnosił konieczność regulacji postoju furmanek i usunięcia wozów z ul. Kraszewskiego⁵⁸, która była jedną z głównych ulic bocheńskiego centrum.

SPRAWY DOTYCZĄCE SPOŁECZNOŚCI ŻYDOWSKIEJ

Dość często radni Żydzi występowali jako orędownicy swoich współwyznawców, na przykład przy przyznawaniu subwencji lub udzielaniu koncesji. W październiku 1927 roku Izaak Kleinberger z ul. Kazimierza Wielkiego otrzymał zgodę na prowadzenie lokalu, w którym można było napić się kawy i herbaty. Rada Miasta swą decyzję motywowwała realną potrzebą ludności żydowskiej odpowiednich, kosztownych, posiłków⁵⁹. Kilka miesięcy później o zgodę na serwowanie gorących napojów wystąpiła Lea Klapholz, która mieszkała w sąsiedztwie Izraela Kleinbergera. Radni żydowscy, jak I. Löwenbraun, D. Lichtig, S. Jakobsohn, M. Landfisch, znając jej

⁵³ Tamże, 22.02.1938, s. 141.

⁵⁴ Tamże, s. 149.

⁵⁵ ANBoch., sygn. 30/1/602, Protokoły uchwał..., 01.03.1919, s. 6.

⁵⁶ ANBoch., sygn. 30/1/607, Protokoły z posiedzeń Rady przybocznej Komisarza rządowego od dn. 24/6 1920 do 18/2 1926, s. 26, 47, 119.

⁵⁷ ANBoch., sygn. 30/1/605, Protokoły uchwał Magistratu 15 grudnia 1932, 14 października 1937 do 18 sierpnia 1939, 11.05.1939, s. 525.

⁵⁸ ANBoch., sygn. 30/1/92, Księga obrad..., 14.09.1927, s. 817.

⁵⁹ Tamże, s. 824.

złą sytuację materialną, byli za udzieleniem jej koncesji i zaproponowali, aby wystąpiła o przyznanie karty przemysłowej na prowadzenie cukierni. Niestety finał sprawy był dla zainteresowanej niekorzystny, ponieważ jeden z radnych katolickich, ks. Antoni Wilczkiewicz (1858–1928), zgłosił sprzeciw uważając, iż zbyt duża liczba tego typu lokali ułatwi omijanie ustawy o odpoczynku niedzielnym oraz nada miastu „piętno karczmy publicznej”⁶⁰.

Na posiedzeniu w październiku 1928 roku wynikł problem ze wzrostem opłat od patentów przyznawanych na sprzedaż trunków. Dyskusję podjęli radni żydowscy, których opinie były podobne: M. Bribram zauważył, że zwiększenie opłat zrujnuje likierników, S. Freudenheim, również przeciwny podwyżce, podkreślał ciężkie położenie szynkarzy. Z kolei D. Lichtig wprowadził dostrzegając zły stan funduszy miejskich, uważał jednak, że podwyżka spowoduje bankructwo osiemnastu przemysłowców⁶¹. Przyjmując jego wniosek uchwalono dodatek komunalny od patentów w dotychczasowej wysokości⁶².

W lutym 1938 roku radny B. Kempler złożył wniosek o zwiększenie kwoty na utrzymanie sierot żydowskich o 200–300 zł, a postulat ten spotkał się z poparciem D. Lichtiga. Rada przyjęła propozycję innego radnego, Józefa Habera, który zaproponował upoważnienie Zarządu Miasta do znalezienia oszczędności na zaproponowaną kwotę i wstawienia jej do budżetu⁶³.

Radni pochodzenia żydowskiego często objaśniali pozostałym zebrany wagę niektórych zwyczajów związanych z religią żydowską. Szczególnie trudnym problemem, podnoszonym raz po raz na sesjach, były tak zwane „druty sobotnie”, po hebrajsku określane jako eruw⁶⁴, czy – jak się mówiło w Polsce – ejruw. Na przykład w lipcu 1924 roku Gmina Wyznaniowa Izraelicka wystosowała do Magistratu prośbę o zgodę na przeprowadzenie „drutów sabatnich” na wszystkich końcach ulic⁶⁵. Nawiasem mówiąc pozwolenia nie udzielono, bowiem „w sąsiednich miastach drutów takich nie zaprowadzono”⁶⁶. Gdy w styczniu 1929 roku na posiedzeniu Rady znów stanął problem „drutów sobotnich”, obecni na sesji Żydzi – S. Freudenheim, T. Schanzer, Sz. Natowicz i D. Lichtig – wyjaśnili pozostałym członkom Rady, jak bardzo ów zwyczaj

⁶⁰ Tamże, s. 861.

⁶¹ Tamże, s. 964.

⁶² Tamże, s. 964.

⁶³ ANBoch., sygn. 30/1/606, Materiały..., 23.02.1938, s. 154.

⁶⁴ W szabat obowiązywał zakaz wykonywania pewnych czynności poza miejscem zamieszkania, dlatego też starano się połączyć okolicę lub nawet całe miasteczko w jeden prywatny teren, poprzez przeciąganie ponad ulicami miasta drutów, które często zawieszano – za zgodą elektrowni miejskiej – na słupach elektrycznych.

⁶⁵ ANBoch., sygn. 30/1/603, Protokoły uchwał Magistratu od 11 kwietnia 1924 do 29 kwietnia 1927, 09.07.1924, s. 11.

⁶⁶ Tamże.

jest ważny dla ortodoksyjnych wyznawców judaizmu⁶⁷. W głosowaniu, które potem nastąpiło, za wyrażeniem zgody opowiedziało się 21 z 38 radnych obecnych na posiedzeniu (przeciw było jedenastu, czterech radnych wstrzymało się od głosu, a dwa głosy okazały się nieważne). Zezwolono więc Żydom na przeprowadzenie drutów na sześciu ulicach⁶⁸, jednak zgodę po kilku miesiącach cofnięto, ponieważ Żydzi zamiast na sześciu, powiesili druty na kilkunastu⁶⁹. Problem „drutów sobotnich”, a także słupów, na których wisały, powracał w kolejnych latach, nawet tuż przed wybuchem II wojny światowej. W maju 1939 roku Zarząd Gminy Wyznaniowej Żydowskiej zwrócił się do Zarządu Miasta o wyrażenie zgody na przestawienie dwóch słupów „instalacji drutów sobotnich”⁷⁰, na ul. Kazimierza Wielkiego i Rzeźniczej oraz naprawę izolatora na słupie przy ul. Niecałej – sprawę przekazano do „Starostwa jako kompetentnej władzy”⁷¹.

Zdarzało się, że radni żydowscy byli wręcz zobowiązani przez swoich współwyznawców do zajęcia określonego stanowiska w ważnych dla tej społeczności sprawach. Podczas zebrania zwołanego przez żydowski Komitet Obywatelski w jednej z miejscowych bóżnic (1936 r.) podniesiono dwie ważne sprawy: pierwszą były przybierające na sile akcje antyżydowskie (wybijanie szyb w domach modlitwy oraz w sklepach), drugą – kwestia uboju rytualnego. Zgromadzenie zwróciło się „do żydowskich radców miejskich i kahalnych o utworzenie klubu radców [...] celem obrony interesów żydostwa w naszym mieście, gdziekolwiek by im coś zagrażało”⁷². Zobowiązano także radnych, aby zwrócili się do lokalnych posłów, dr. Władysława Krupy i barona Götza (bo „Żydzi prowadzili agitację” za nimi podczas wyborów do Sejmu), aby bronili prawa do uboju rytualnego⁷³.

Posiedzenia Rady Miasta odbywały się w sali radzieckiej Magistratu, która była także miejscem innych wydarzeń. Pod koniec roku 1933 wóldarz miasta Stanisław Pacuła odstąpił salę – i to bezpłatnie – na zebranie zawiązującego się właśnie w Bochni frontu antyhitlerowskiego, którego inicjatorem była organizacja syjonistyczna „Akiba”. Zgromadzeni reprezentanci organizacji syjonistycznych oraz kahału skierowali do burmistrza podziękowanie za tę lokalową pomoc⁷⁴.

⁶⁷ ANBoch., sygn. ZMB 456, Księga protokołów uchwał Rady Miasta, 31.01.1929, s. 11.

⁶⁸ Tamże, 21.06.1929, s. 19, 55–56.

⁶⁹ ANBoch., sygn. 30/1/606, Materiały..., 21.06.1929, s. 17.

⁷⁰ ANBoch., sygn. 30/1/605, Protokoły uchwał..., 15.05.1939, s. 551.

⁷¹ Tamże.

⁷² *Kronika Bocheńska. Uboj rytualny i akcja antyżydowska*, „Nowy Dziennik”, 1936, nr 64 (5 III), s. 15.

⁷³ Tamże.

⁷⁴ *Z Bochni. Front antyhitlerowski*, „Nowy Dziennik”, 1933, nr 351 (23 XII), s. 11.

PRACA W KOMISJACH

Radni żydowscy brali czynny udział w pracach komisji tematycznych, co ilustruje kilka poniższych przykładów. W maju i czerwcu 1923 roku w skład komisji wymierzającej podatek od lokali wszedł S. Freudenheim, a przewodniczył jej G. Müller⁷⁵. Pięć lat później (1928 r.) komisji kontrolującej przewodniczył S. Jakobsohn, a funkcję sekretarza sprawował D. Lichtig. Jednym z zadań, do których ta komisja została zobowiązana, była kontrola budowy elektrowni miejskiej⁷⁶. W 1931 roku członkiem komisji budżetowej, obok siedmiu innych osób, byli M. Bribram i M. Stielman⁷⁷. M. Landfisch, współtworzący trzyosobową Komisję Rzeczoznawców, w początku lat trzydziestych rozpatrywał problem finansowy związany z „odpisem zaległości przypadającej do zapłaty Elektrowni Miejskiej w Bochni od Miejskiego Zakładu Wodociągowego w Bochni”⁷⁸. Komisja orzekła, że odpis zaległości można dotować z czystego zysku Elektrowni Miejskiej, bowiem „Gminie miasta Bochni przysługuje prawo dysponowania czystym zyskiem przedsiębiorstw i z tego tytułu może Gmina dokonywać odpisy i bonifikaty”⁷⁹. Z kolei we wrześniu 1934 roku A. Schäftler sekretarzował komisji dyscyplinarnej, w skład której wszedł również M. Landfisch. Komisja badała, „kto ponosi winę za tak horrendalne wykonanie budżetu przedsiębiorstw miejskich za rok 1933/34”⁸⁰, ale – co ważne – nie dopatrzyła się „czynu przestępczego”⁸¹.

Ustalanie składu komisji po wyborach w 1939 roku nastąpiło zaraz po zaprzysiężeniu nowej Rady i przemówieniu burmistrza. Do każdej zostali powołani Żydzi: w pięcioosobowej komisji rewizyjnej znaleźli się M. Landfisch (który, nawiasem mówiąc, nie przyjął zaproponowanego mu stanowiska przewodniczącego) i S. Freudenheim; do komisji budżetowej weszli D. Lichtig, S. Freudenheim i M. Landfisch; w redakcyjnej pracował D. Lichtig, a w komisji opieki społecznej – S. Freudenheim i J. Bribram⁸².

Żydzi pracujący w bocheńskiej Radzie Miasta pochodzili z różnych środowisk. Dużą grupę stanowili kupcy, nie mniejszą – inteligenci (prawnicy, nauczyciel, lekarz). Wśród radnych byli też rzemieślnicy i prowadzący wyszynk w mieście; byli ortodoksi, ale też osoby o sympatiach syjonistycznych. Tym, co ich łączyło, była duża aktywność społeczna, ponieważ wielu

⁷⁵ ANBoch., sygn. 30/1/609, Protokoły..., 23.05.1923, s. 413.

⁷⁶ Tamże, 12.09.1928, s. 1.

⁷⁷ Tamże, 11.02.1931, s. 463.

⁷⁸ Tamże, 30.04.1932, s. 127.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ Tamże, 29.09.1934, s. 325.

⁸¹ Tamże, s. 325.

⁸² ANBoch., sygn. 30/1/606, Materiały..., Protokół z posiedzenia..., 04.05.1939, s. 318, 329. W komisjach pracowali nie tylko radni.

z nich angażowało się w prace także innych organizacji i stowarzyszeń. I choć bardzo często byli rzecznikami swoich współwyznawców, włączali się w sprawy ważne dla ogółu, pokazując tym samym, że Bochnia jest ich miastem.

Ostatnie przed wojną wybory odbyły się w styczniu 1939 roku. Podczas pierwszego posiedzenia nowo wybranej Rady Miasta, które zwołano w rocznicę Konstytucji 3 maja, burmistrz Stanisław Pacuła złożył zebrany, w tym również radnym żydowskim, życzenia „[...] by ten pięcioletni okres naszej kadencji przebyliście Wszyscy panowie zdrowo i szczęśliwie, a wyniki włożonych trudów i pracy dla Państwa – dla naszego miasta i jego obywateli były jak najlepsze”. Cztery miesiące później wkroczyły do Bochni wojska niemieckie – dopiero co rozpoczętą kadencję przerwał wybuch II wojny światowej.

BOCHEŃSCY RADNI POCHODZENIA ŻYDOWSKIEGO W MIĘDZYWOJNIU

1. Mojżesz Bribram (ur. 1877 r., Proszówki – zm. 1937 r., Bochnia), radny w latach 1927–1932. Był propinatorem, szynkarzem, dyrektorem banku, prezesem Stowarzyszenia „Bnej Sjon”. Pochowany na cmentarzu żydowskim w Bochni.
2. Salomon Feig (1888 r. Klasno – zm.?), radny w latach 1928–1932. Prowadził zakład szklarski i lakierniczy, w 1934 wyjechał do Palestyny.
3. Józef Fränkel (ur. 1866 r., Tarnów – zm. 1940 r., Bochnia), radny w latach 1918⁸³–1920. Był lekarzem po studiach w Wiedniu. W 1892 roku ożenił się z bochnianką Augustą z Schöngutów, działającą aktywnie na rzecz ubogich Żydów. Mieszkał przy ulicy Floris. Został pochowany na miejscowym cmentarzu żydowskim.
4. Samuel Freudenheim (ur. 1874 r., Przemyśl – zm.?), radny w roku 1939; w latach 1920–1926 był członkiem rady przybocznej komisarza rządowego, w latach 1927–1938 członkiem Zarządu Miasta. Był kupcem i dzierżawcą propinacji; jego żona Józefa (ur. 1872 r.) pochodziła z Wiednia, tam też urodził się syn Emil (1895 r.); kolejny syn Serafian (ur. 1897 r.) oraz córka Emma (ur. 1899 r.) urodzili się w Stanisławowie. S. Freudenheim aktywnie działał w Żydowskim Komitecie Pomocy, stojąc na jego czele, oraz w Towarzystwie Kupieckim (w 1913 r. został przez aklamację wybrany prezesem). W latach 20. XX wieku był prezesem gminy żydowskiej. W dniu 28 grudnia 1935 roku otrzymał dyplom od Stowarzyszenia Tomchej Anijim, którego był honorowym prezesem, za zasługi dla dobra Stowarzyszenia. W uroczystości brali udział: burmistrz S. Pacuła, poseł dr W. Krupa, a także radny D. Lichtig, który wygłosił mowę o działalności

⁸³ Rok 1918 oznacza dolną granicę czasową, wyznaczoną przez ramy artykułu, choć należy podkreślić, że niektóre osoby były członkami Rady już wcześniej.

- charytatywnej; głos zabrał również W. Krupa⁸⁴. Mieszkał przy ul. Orackiej, a podczas okupacji w getcie – przy ul. Leonarda.
5. Wolf Greiwer (ur. 1886 r., Bochnia – zm. 1942 r., Kraków), radny w latach 1927–1932. Był kupcem, przy ul. Kazimierza Wielkiego miał sklep z konfekcją (sprzedawał m.in. mundury dla studentów gimnazjum). Podczas okupacji mieszkał w getcie przy ul. Solna Góra. Przez pewien czas był członkiem Judenratu. Został stracony w więzieniu na Montelupich w Krakowie⁸⁵.
 6. Stanisław Jakobsohn (ur. 1881 r., Kraków – zm.?), radny w latach 1927–1932. Był adwokatem, absolwentem Wydziału Prawa UJ. Jego córka Stella, absolwentka bocheńskiego gimnazjum, urodziła się w Myślenicach (1909 r.).
 7. Majer Jakubowicz (ur. 1881 r. – zm. 1942 lub 1943 r.), radny w latach 1927–1932. Był kupcem handlującym tkaninami. W getcie mieszkał przy ul. Polnej. Jego syn Szymon urodził się w Łapanowie (1914 r.), był uczniem bocheńskiego gimnazjum. O jego losie mówi tablica wspomnieniowa, umieszczona na nagrobku zmarłej w 1935 roku żony – zginął śmiercią męczeńską.
 8. Wilhelm Jakubowicz (ur.? – zm. 1927 r.) był radnym bardzo krótko, ponieważ jego kadencję przerwała śmierć. Prowadził piwiarnię przy ul. Kraszewskiego, gdzie oferował nalewki owocowe własnego wyrobu. Należał do Stowarzyszenia Szynekarzy. Sympatyzował z ruchem syjonistycznym. Był długoletnim członkiem kahału oraz Rady Nadzorczej Banku Kredytowo-Spółdzielczego⁸⁶.
 9. Berl/Bernard Kempler (ur. 1879 r., Brzesko – zm.?), radny w latach 1933–1938. Handlował zbożem i przetworami młynarskimi, owocami strączkowymi i cukrem. Współtworzył spółkę posiadającą młyn przy ul. Wygoda. Przez pewien czas, na początku XX wieku, przewodniczył Stowarzyszeniu Talmud-Tora, należał do Stowarzyszenia Bóźnicy im. rabina Chaima z Nowego Sącza. W myśl zarządzenia niemieckiej władzy okupacyjnej musiał zamieszkać w getcie.
 10. Mojżesz Abraham Landfisch (ur. 1880 r., Tarnopol – zm.?, Izrael) radny w latach 1927–1939. Od 1907 roku uczył religii mojżeszowej w Szkole Wydziałowej Żeńskiej w Bochni oraz w miejscowym gimnazjum. Był też dyrektorem Banku Kredytowo-Spółdzielczego w Bochni. Ożenił się z bochnianką Rebeką-Reginą. Miał dwoje dzieci: Saula (ur. 1907 r., późniejszy lekarz i oficer Wojska Polskiego) i Halinę (ur. 1912 r., absolwentka bocheńskiego gimnazjum i farmacji na UJ). Gdy na mocy traktatu brzeskiego, zawartego pomiędzy państwami centralnymi a Ukrainą,

⁸⁴ ik, *Wręczenie Dyplomu Honorowego Radcy P. Freudenheimowi*, „Nowy Dziennik”, 1936, nr 15 (15 I), s. 15.

⁸⁵ D. Swałtek-Niewińska, *Salomon Greiwer i Warsztaty Miejskie w Bochni*, „Zagłada Żydów. Studia i materiały”, Nr 12: 2016, s. 257.

⁸⁶ *Zgon btp. W. Jakubowicza...*

część Podlasia i Chełmszczyzna miały zostać włączone do Ukrainy, w Bochni – podobnie jak i w innych miastach – odbyła się manifestacja mieszkańców przeciwko tym ustaleniom. M. Landfisch został przez swoje uczennice poproszony o radę w sprawie ich uczestnictwa w manifestacji. Nauczyciel zachęcał do przyłączenia się, uważał bowiem, że ich nieobecność mogłaby zaszkodzić ogółowi Żydów bocheńskich, a jednocześnie podkreślił konieczność solidarności z polskimi mieszkańcami miasta⁸⁷. Na początku września 1939 roku, wraz z rodziną oraz innymi bochnianami, uciekając przed Niemcami, opuścił miasto. Trafił na Syberię, skąd, dzięki gen. Władysławowi Sikorskiemu (jak sam określił okoliczności opuszczenia miejsca zesłania), przez Kazachstan i Iran dotarł do Palestyny⁸⁸. Był pierwszym prezesem Związku Bochnian w Izraelu.

11. Szymon Leibler (1875–?), radny w latach 1927–1932. W jednym z lokali na północnej pierzei Rynku handlował towarami „mieszanymi”. Podczas okupacji, jak cała miejscowa społeczność żydowska, mieszkał w getcie (ul. Solna Góra).
12. Dawid Lichtig (ur. 1892 r., Stary Sącz – zm.?), radny w latach 1927–1939. Był aplikantem adwokackim po studiach prawniczych na UJ, ukończonych w 1933 roku oraz podporucznikiem pospolitego ruszenia po szkole oficerów rezerwy w Opawie⁸⁹. Po wybuchu I wojny światowej został zmobilizowany do armii austriackiej, a w 1918 roku zgłosił się do Wojska Polskiego i do marca 1919 roku służył w 2. Pułku Strzelców Podhalańskich. Mieszkał przy ul. Kazimierza Wielkiego, a na ul. Kraszewskiego posiadał fabrykę wódek słodkich, rumu i soków owocowych „Nektar”. Od roku 1934 pracował wyłącznie jako aplikant adwokacki w kancelarii dra Ignacego Zuckermana w Bochni. Po wybuchu II wojny światowej opuścił Bochnię, trafił do Lwowa, a później do Czeboksarów w Czuwaskiej ASRR. W 1946 roku wrócił do Polski⁹⁰, później wyjechał do Palestyny. Po powstaniu Związku Bochnian w Izraelu był drugim prezesem tej organizacji.

⁸⁷ I. Zawidzka, *Bochnia i bochnianie w pamiętniku Hani Aussenberg, żydowskiej dziedziny pochodzącej z Bochni (1917–1918)*, „Rocznik Bocheński”, T. 8: 2016, s. 179.

⁸⁸ *Widziałem Anioła Śmierci. Losy deportowanych Żydów polskich w ZSRR w latach II wojny światowej*, oprac. M. Siekierski, F. Tych, Warszawa 2006, s. 328–330: rodzina Landfischów, dzięki temu, że Saul był oficerem Wojska Polskiego, otrzymała zezwolenie na wyjazd do Iranu. Tułaczkę wojenną Mojżesz Landfisch, jego żona i córka zakończyli w Palestynie. Natomiast Saul służył jako lekarz-żołnierz w 5. Polowym Szpitalu Ewakuacyjnym pod Monte Cassino.

⁸⁹ Wojskowe Biuro Historyczne (dalej: WBH), *Lichtig Dawid*. Pozyskano z https://wbh.wp.mil.pl/pl/skanydetale_wyszukiwarka_bazy_personalne/2428637/ (dostęp 12.03.2024); tamże, Mgr Lichtig Dawid, *Autobiografia*. Pozyskano z https://wbh.wp.mil.pl/pdfviewer/?f=/c/scans/zasoby/II_56/II_56_4995.pdf (dostęp 15.03.2024).

⁹⁰ Tamże.

13. Izaak Löwenbraun (ur. 1877 r., Białobrzegi – zm. 1948 r., Nowy Jork), radny w latach 1927–1932. Z zawodu piekarz; w 1903 roku ożenił się z bochnianką Scheinela, córką Simchy Zimmerspitz, również piekarza; miał czterech synów i cztery córki; mieszkał przy ul. Różanej. Był członkiem Towarzystwa Bóznicy im. Chaima Halberstama. Przed 1934 rokiem wyemigrował do Montrealu (Kanada), skąd przeniósł się do Stanów Zjednoczonych. Tam piastował funkcję wiceprezesa gminy żydowskiej oraz towarzystwa pogrzebowego Chewras Reim Ahuwim (Bractwo Umiłowani Towarzysze)⁹¹.
14. Gustaw Müller (ur. 1866 r., Wieliczka – zm. 1937 r., Bochnia), radny w latach 1927–1932, wcześniej w radzie przybocznej komisarza, przed rokiem 1918 aktywny w samorządzie miejskim oraz w Zarządzie Miasta. Studiował na Wydziale Prawa UJ. W grudniu 1890 roku rozpoczął praktykę w Bochni, pracował także w Sądzie Krajowym w Krakowie i Wiedniu. Uzyskał tytuł adwokata krajowego, był członkiem Izby Adwokackiej w Krakowie. W lipcu 1902 roku zawarł w Jasle związek małżeński z Felicją Steinhaus. Mieszkał w kamienicy przy ul. Kazimierza Wielkiego. W 1933 roku był członkiem Komitetu Organizacyjnego obchodów 600-lecia koronacji króla Kazimierza Wielkiego. Był również prezesem Stowarzyszenia Właścicieli Realności, a także protektorem bursy gimnazjalnej, łączącym na jej budowę. Pochowany został na cmentarzu żydowskim przy ul. Miodowej w Krakowie.
15. Szymon Natowicz (ur. 1861 r., Kalwaria – zm. 1930 r., Bochnia), funkcję radnego sprawował od roku 1927 do swojej śmierci. Pracował jako jubiler i zegarmistrz przy placu św. Kunegundy, a mieszkał przy ul. Kazimierza Wielkiego. Prezesował założonemu przez siebie Stowarzyszeniu Talmud Tora, założył w Bochni instytucję pomocową Leinat Cedek⁹², był prezesem syjonistycznego Stowarzyszenia Mizrachi⁹³.
16. Ozjasz Pomeranz (ur. 1875 r., Ostrów Barański – zm.?), radny w latach 1918–1920. Był głównym trafikantem Bochni, dyrektorem Banku dla Handlu i Przemysłu w Bochni. Wydawał pocztówki z widokami miasta, należał do Towarzystwa Kupieckiego, wspierał finansowo budowę Domu Robotniczego. Jego syn Benzion (ur. 1899 r. w Brzesku) zdał maturę w Bochni, w 1918 roku.
17. Tobiasz Schanzer (ur. 1884 r., Bochnia – zm.?), radny w latach 1927–1932. Był absolwentem miejscowego gimnazjum. W 1908 roku uzyskał tytuł doktora praw. Jego ojciec Psachie, właściciel nieruchomości i przemysłowiec, był w początkach XX wieku przewodniczącym gminy żydowskiej.

⁹¹ Informacje od wnuka Shlomy Löwenbrauna z Izraela, kwiecień 2024 r.

⁹² Tzw. „darmowe spanie”, czyli bezpłatne miejsce noclegowe dla ubogich podróżnych żydowskich.

⁹³ *Bł. p. Szymon Natowicz...*

18. Adam Abusch Schäftler (ur. 1885 r., Bochnia – zm.?), pełnił funkcję radnego niepełną kadencję w latach 1934–1936. Był absolwentem gimnazjum w Bochni, a w 1912 roku uzyskał tytuł doktora praw; pracował jako adwokat. Był działaczem kilku towarzystw żydowskich, przejawiał sympatie syjonistyczne. W 1927 roku, z polecenia prezesa gminy izraelickiej, występował w imieniu kahału w komisji budowlanej⁹⁴. Osiem lat później współtworzył komitet budowy synagogi przy ul. Trudnej.
19. Izrael/Izidor Schneider (ur. 1879 r., Tarnów – zm. 1941 r., Bochnia), radny w latach 1927–1932, zastępca w 1939 roku. Przemysłowiec i kupiec, był synem Eliasza i Rozy z Apfelbaumów, ojcem gimnazjalisty Jakuba Dawida (matura 1925 r.). Mieszkał przy ul. Kościuszki. Gdy w 1932 roku gmina izraelicka rozpoczęła wznoszenie domu modlitwy przy ul. Trudnej, był jedną z kilku osób tworzących komitet budowy synagogi. Wchodził w skład zarządu Stowarzyszenia Bnej Sjon. Jego żona Regina – jak mówi napis na tablicy epitafijnej umieszczonej na jego nagrobku – zginęła „męczeńską śmiercią” w roku 1943.
20. Samuel Silberring (ur. 1886 r. – zm. 1973 r.⁹⁵), radny w latach 1933–1939. Był drukarzem i wydawcą. Prowadził biuro ogłoszeń, a w 1922 roku otrzymał koncesję na prowadzenie drukarni („Secesja”). Sympatyzował z ruchem syjonistycznym, działał charytatywnie. We wrześniu 1939 roku opuścił Bochnię i uciekając przed Niemcami dostał się pod okupację sowiecką. Po II wojnie światowej wrócił z dziećmi do Bochni i zamieszkał w swoim domu przy ul. 3 Maja. Jego drukarnia została upaństwowiona, a on i synowie przenieśli się do Krakowa.
21. Jakub Springer (ur. Ciężkowice – zm.?), był radnym w latach 1918–1920, studia na Wydziale Prawa UJ rozpoczął w roku akademickim 1892/1893. Łożył na budowę Domu Robotniczego, udzielał się charytatywnie⁹⁶.
22. Schachne Stiel (ur. 1850 r., Wieruszycy – zm.? Bochnia), radny w latach 1918–1920, później członek Zarządu Miasta. Był bocheńskim kupcem. Jego syn Markus i synowa Ella/Rachela otworzyli w Bochni gabinet dentystryczny.
23. Mojżesz Stillman był radnym w latach dwudziestych, zastępując zmarłego W. Jakubowicza. Zajmował się kupiectwem – handlował mąką. Był współwłaścicielem młyna i cegielni na Wygodzie. Ożeniony z Sarą Schneider, córką handlarza drzewem Eliasza i Rozalii Apfelbaum. Mieszkał przy ul. Kazimierza Wielkiego. Jego córka Irena (ur. 1922 r.) tuż przed wojną była licealistką, a syn Naftali Majer (ur. 1911 r.) zdał maturę w 1931 roku i studiował na Wydziale Prawa UJ.

⁹⁴ ANBoch., sygn. 30/1/1515, Akta Budowlane, s. 187.

⁹⁵ Wirtualny Sztetl. Pozyskano z <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/k/512-krakow/115-pamiec-w-kamieniu/17326-cmentarz-zydowski-w-krakowie-ul-miodowa-55/121072> (dostęp 15.03.2024).

⁹⁶ *Z Bochni. Akcja węglowa*, „Nowy Dziennik”, 1933, nr 351 (23 XII), s. 11.

BIBLIOGRAFIA

ARCHIWALIA

Archiwum Narodowe w Krakowie, Oddział Bochnia⁹⁷ [ANBoch.]

sygn. 30/1/92, Księga obrad Rady Miejskiej w Bochni

sygn. 30/1/602, Protokoły uchwał Magistratu od 22 lutego 1919 do 11 kwietnia 1924

sygn. 30/1/603, Protokoły uchwał Magistratu od 11 kwietnia 1924 do 29 kwietnia 1927

sygn. 30/1/605, Protokoły uchwał Magistratu 15 grudnia 1932, 14 października 1937 do 18 sierpnia 1939

sygn. 30/1/606, Materiały różnej treści, Główna Komisja Wyborcza w Bochni

sygn. 30/1/606, Materiały różnej treści, Główna Komisja Wyborcza w Bochni

sygn. 30/1/607, Protokoły z posiedzeń Rady przybocznej Komisarza rządowego od dn. 24/6 1920 do 18/2 1926

sygn. 30/1/609, Protokoły z posiedzeń komisji, Sprawozdanie z lustracji Gminy miasta Bochni

sygn. 30/1/611, Protokoły z posiedzeń Zarządu Miejskiego w Bochni

sygn. 30/1/612, Regulamin obrad Rady miasta Bochni uchwalony na posiedzeniu Rady dnia 16-czerwca 1927 roku

sygn. 30/1/1072, Protokoły uchwał Zarządu Miasta Bochni

sygn. 30/1/1515, Akta budowlane

sygn. ZMB 456, Księga protokołów uchwał Rady Miasta

ŹRÓDŁA

Bł. p. Szymon Natowicz, „Nowy Dziennik”, 1930, nr 108 (27 IV), s. 10

ik, *Kronika Bocheńska. Wręczenie Dyplomu Honorowego Radcy P. Freudenheimowi*, „Nowy Dziennik”, 1936, nr 15 (15 I), s. 15

Kronika Bocheńska. Ubój rytualny i akcja antyżydowska, „Nowy Dziennik”, 1936, nr 64 (5 III), s. 15

Z Bochni. Akcja węglowa, „Nowy Dziennik”, 1933, nr 351 (23 XII), s. 11

Z Bochni. Front antyhitlerowski, „Nowy Dziennik”, 1933, nr 351 (23 XII), s. 11

Z Bochni. Wybory do Rady miejskiej, „Nowy Dziennik”, 1933, nr 351 (23 XII), s. 11

Zgon błp. W. Jakubowicza, „Nowy Dziennik”, 1927, nr 345 (30 XII), s. 8

⁹⁷ Materiał archiwalny został pozyskany w czasie, gdy wykorzystane dokumenty znajdowały się w zasobach bocheńskiego oddziału ANKr.

OPRACOWANIA

- Mariusz Kotulski, *Samorząd terytorialny w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo”, Z. 327: 2019, s. 129–153
- Mateusz Pielka, *Syjonści Małopolski Zachodniej i Śląska w latach 1918–1939. Szkic z dziejów ruchu ogólnosyjonistycznego w II Rzeczypospolitej*, praca doktorska napisana pod kierunkiem dr. hab. Tomasza Kawskiego prof. UKW, Bydgoszcz 2020. Pozyskane z https://www.ukw.edu.pl/download/59676/Rozprawa_poprawiona.pdf (dostęp: 29.01.2024)
- Dagmara Swałtek-Niewińska, *Salomon Greiwer i Warsztaty Miejskie w Bochni*, „Zagłada Żydów. Studia i materiały”, Nr 12: 2016, s. 242–261
- Piotr Szlezzynger, Iwona Zawidzka, *Żydowski Wiśnicz. Najnowsze badania dotyczące żydowskiej społeczności*, Kraków, wyd. nakładem autorów, 2016
- Widziałem Anioła Śmierci. Losy deportowanych Żydów polskich w ZSRR w latach II wojny światowej*, oprac. Maciej Siekierski, Feliks Tych, Warszawa, Rosner i Wspólnicy, 2006
- Iwona Zawidzka, *Bochnia i bochnianie w pamiętniku Hani Aussenberg, żydowskiej dziewczyny pochodzącej z Bochni (1917–1918)*, „Rocznik Bocheński”, T. 8: 2016, s. 153–184
- Iwona Zawidzka, *Cmentarz żydowski w Brzesku*, Brzesko, Brzeska Oficyna Wydawnicza, 2001
- Iwona Zawidzka, *Okna pamięci. Żydowska społeczność Bochni*, tłum. Karolina Stachoń Bochnia, Muzeum im. prof. Stanisława Fischera, 2022

NETOGRAFIA

- Wirtualny Sztetl. Pozyskano z <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/k/512-krakow/115-pamiec-w-kamieniu/17326-cmentarz-zydowski-w-krakowie-ul-miodowa-55/121072> (dostęp 15.03.2024)
- Wojskowe Biuro Historyczne, *Lichtig Dawid*. Pozyskano z https://wbh.wp.mil.pl/pl/skanydetale_wyszukiwarka_bazy_personalne/2428637/ (dostęp 12.03.2024)
- Wojskowe Biuro Historyczne, Mgr Lichtig Dawid, *Autobiografia*. Pozyskano z https://wbh.wp.mil.pl/pdfviewer/?f=/c/scans/zasoby/II_56/II_56_4995.pdf (dostęp 15.03.2024)